

Апелляция инстанцияси ҳукм, қарор ва ажримларнинг қонунийлигини таъминлашга хизмат қилмоқда

Мамлакатимизда суд ҳокимиятининг мустақиллигини янада мустаҳкамлаш, одил судловнинг самарадорлигини ошириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, жамият ва давлат манфаатларини суд тартибида ҳимоя қилиш борасида муҳим чора-тадбирлар амалга ошириб келинмоқда.

Шунинг баробарида суд қарорларининг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини таъминлаш мақсадида ишни кассация инстанциясида кўриб чиқиш тартиби ислоҳ қилинди ва апелляция тартиби жорий этилди.

Шу ўринда бевосита апелляция инстанцияси тўғрисида фикр юритадиган бўлсак, ушбу институт ўз ваколати доирасида қонуний кучга кирмаган ҳукмнинг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини кўриб чиқади. Бунда апелляция инстанцияси процессуал қонунчилик талабларига лозим даражада риоя қилингани ёки қилинмагани, шунингдек, жиноят иши моҳиятига тааллуқли материалларнинг етарли ва меъёрларнинг тўғри қўлланган-қўлланилмаганини ҳам қайта кўриб чиқиши мумкин.

Жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судларининг қонуний кучга кирмаган ҳукмлари устидан — Қорақалпоғистон Республикаси жиноят ишлари бўйича Олий судига, жиноят ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларига, округ ва ҳудудий ҳарбий судларнинг қонуний кучга кирмаган ҳукмлари устидан Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судига апелляция тартибида шикоят бериш ва протест билдириш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг, Қорақалпоғистон Республикаси жиноят ишлари бўйича Олий судининг, жиноят ишлари бўйича вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг ҳукмлари устидан, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судининг ҳукмлари устидан берилган апелляция шикоятлари ва протестлари айнан шу судларнинг ўзи томонидан кўриб чиқилади.

Айтиш керакки, апелляция шикоятлари ва протестлари ҳукм чиқарган суд орқали юқори турувчи суднинг апелляция инстанциясига берилади. Шикоят ёки протест бевосита апелляция инстанция судига топширилган бўлса, суд Жиноят процессуал кодексининг 479-моддаси иккинчи, учинчи ва тўртинчи қисмларида назарда тутилган талабларни бажариш учун уларни ҳукм чиқарган судга юборади.

Биринчи инстанция судининг ҳукми устидан апелляция шикоятлари ва протестлари ҳукм эълон қилинган кундан эътиборан ўн сутка ичида, маҳкум, оқланган шахс, жабрланувчи томонидан эса, уларга ҳукмнинг нусхаси топширилган кундан эътиборан шундай муддат ичида берилиши мумкин.

Ҳукм устидан шикоят бериш учун белгиланган муддат ичида иш суддан талаб қилиб олиниши мумкин эмас. Тарафлар шу вақт мобайнида иш билан суд биносида танишишга ҳақлидир.

Белгиланган муддатдан кейин берилган шикоят ёки протест оқибатсиз қолдирилади.

Апелляция шикояти берилиши ёки апелляция протести билдирилиши ҳукми ижро этишни тўхтатиб туради. Ҳукм устидан шикоят бериш ва протест билдириш учун белгиланган муддат тугагач, ҳукм чиқарган суд ишни шикоятлар, протестлар ҳамда улар юзасидан билдирилган эътирозлар, шунингдек, тақдим этилган қўшимча материаллар билан бирга ўн кундан кечиктирмай апелляция инстанцияси судига юборади. Бу муддат алоҳида ҳолларда юқори суд райси ёки унинг ўринбосари томонидан кўпи билан йигирма кунга узайтирилиши мумкин.

Ҳукм устидан шикоят берган ёки протест билдирган шахс ўз шикояти ёки протестини қайтариб олишга ҳақлидир. Протестни қайтариб олиш ҳуқуқига юқори турувчи прокурор ҳам эга. Маҳкум ўз ҳимоячисининг шикоятини қайтариб олишга ҳақлидир.

Жиноят процессуал кодексининг 49711-моддасига биноан, апелляция инстанциясида иш юритиш биринчи инстанция судидаги иш юритиш қоидалари бўйича, шунингдек, ушбу кодекснинг 551-бобида баён этилган қоидалар бўйича ўтказилади.

Иш кўриладиган жой ва сана ҳақида вақтида хабардор қилинган шахсларнинг ҳозир бўлмаслиги ишни кўриш ва қарор чиқаришга монелик қилмайди.

Биринчи инстанция судида сўроқ қилинган гувоҳлар, агар суд тарафларнинг илтимоси бўйича ёки ўзининг ташаббуси билан уларни чақиришни зарур деб топган бўлса, апелляция инстанцияси судида сўроқ қилинади.

Тарафлар янги гувоҳларни чақириш, экспертиза ўтказиш, уларга биринчи инстанция суди томонидан текшириб кўриш рад этилган ашёвий далиллар ва ҳужжатларни талаб қилиб олиш тўғрисида илтимос қилишга ҳақлидир.

Арз қилинган илтимосларни ҳал этиш Жиноят процессуал кодексининг 438-моддаси қоидалари асосида амалга оширилади.

Айтиш керакки, Жиноят процессуал кодексининг 49713-моддасига асосан, апелляция инстанция суди ишни кўриб тугатгач:

- биринчи инстанция судининг ҳукмини ўзгартиришсиз, шикоят ва протестни эса, қаноатлантиришсиз қолдиришга;
- биринчи инстанция судининг айблов ҳукмини бекор қилиш ва оқлов ҳукмини чиқаришга;
- биринчи инстанция судининг айблов ҳукмини бекор қилиш ва ишни тугатишга;
- биринчи инстанция суди ҳукмини ўзгартиришга;
- биринчи инстанция судининг ҳукмини бекор қилиш ва Жиноят-процессуал кодексининг 419-моддаси 1-қисмида кўрсатилган асослар бўйича ишни қўшимча тергов юритиш учун юборишга;
- биринчи инстанция судининг ҳукмини ёки ажримини бекор қилиш ва ишни янгидан кўриш учун юбориш юзасидан ўзига берилган ҳуқуқ ва ваколатлар асосида тегишли қарор қабул қилади.

Апелляция инстанцияси суди шикоят ёки протестни қаноатлантиришсиз қолдирса, ўз ажримида шикоят ёки протестнинг қандай сабабларга кўра, қаноатлантиришсиз қолдирганини кўрсатиб ўтиши лозим. Шунингдек, апелляция шикояти ёки протестини бериш тартиби бузилган ёки муддати ўтган бўлса, апелляция инстанция суди бундай ҳолатда шикоят ёки протестни қаноатлантиришсиз, суд қарорини ўзгартиришсиз қолдиришга ҳақли.

Судланувчи айбсиз деб топилганда, апелляция инстанция суди биринчи инстанция судининг айблов ҳукмини бекор қилади ва оқлов ҳукмини чиқаради. Апелляция инстанцияси биринчи инстанция судининг қарори (ҳукм, ажрим) ни бекор қилиб, ишни қўшимча тергов юритиш ёки ишни янгитдан кўриш учун юборганда, ўз ажримида аниқланиши лозим бўлган ҳолатларни албатта, кўрсатиб ўтиши керак. Олий суд Пленумининг 2006 йил 3 февралдаги "Судлар томонидан жиноят ишларини апелляция тартибида кўриш амалиёти тўғрисида"ги қарорида "Ҳукми бекор қилиб, ишни қўшимча тергов юритиш учун юбораётганда, суд дастлабки тергов органи томонидан қандай ҳолатлар аниқланиши шартлигини кўрсатиши шарт" эканлиги белгилаб қўйилган.

Зеро, ажримларни асослантириш шикоят ёки протест берган процесс иштирокчилари учунгина эмас, балки биринчи инстанция судлари учун ҳам муайян аҳамиятга эга. Зотан, ажрим асослантирилганда ишни кўришда йўл қўйилган қонунбузилиш ҳолатлари ва бошқа процессуал хатолар алоҳида кўрсатиб ўтилади.

Хулоса қилиб айтганда, апелляция инстанцияси қўйи судлар томонидан йўл қўйилган процессуал хатоларни ўз вақтида бартараф этиш, иш юзасидан ҳақиқатни аниқлаш, маҳкумга нисбатан адолатли жазо тайинлаш, бир сўз билан айтганда, ижтимоий адолат ва қонун устуворлигини таъминлаш имконини бермоқда.

Умрбек ҲАСАНОВ,

жиноят ишлари бўйича Янгибозор тумани судининг раиси